DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-29

ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК МОДЕЛЬ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-МАГІСТРІВ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Синявська Л. І.
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Підготовка вчителя-магістра історії та громадянської освіти передбачає не лише оволодіння системою предметних знань і сучасними методиками навчання, а й формування здатності самостійно проєктувати та організовувати освітній процес, працювати з різними типами історичних джерел, формувати в учнів критичне мислення, організовувати дискусії та забезпечувати розвиток громадянських компетентностей. Відтак одним із ключових завдань сучасної педагогічної освіти є посилення її практикоорієнтованості. Одним із механізмів реалізації такого підходу є дуальна освіта – формат навчання, за яким теоретична підготовка в університеті системно поєднується з професійною діяльністю в реальному освітньому середовищі.

Досвід Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького дає змогу простежити поступове становлення такої моделі у підготовці педагогів. Важливо, що її поява не була одномоментним переходом до нового формату навчання. Передумовою стало фактичне поєднання окремими здобувачами навчання з роботою у закладах освіти. Для організації такого навчання використовувалися індивідуальні навчальні плани та індивідуальні освітні траєкторії. Проте така практика, хоча й дозволяла студентам одночасно здобувати освіту та набувати професійного досвіду, ще не була дуальною формою в нормативному розумінні. Професійна діяльність і навчання переважно існували паралельно, а не як взаємопов'язані складники єдиного освітнього процесу.

Важливим етапом подальшого розвитку стала успішна акредитація освітньої програми «Історія» спеціальності «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» магістерського рівня у 2022 році. Рекомендації щодо запровадження дуальної освіти, висловлені експертною групою та галузевою експертною радою за результатами акредитації, стали важливим орієнтиром для подальшого вдосконалення освітньої програми. Водночас додаткової актуалізації це питання набуло в умовах

російсько-української війни, особливо після початку повномасштабного вторгнення, що призвело до втрат серед учительського корпусу, вимушеного переміщення педагогічних працівників та зростання навантаження на заклади загальної середньої освіти. У цих умовах особливо гостро постала проблема забезпечення шкіл кваліфікованими вчительськими кадрами, зокрема вчителями історії та громадянської освіти. Акредитаційний процес та суттєві суспільні й освітні трансформації стали додатковим стимулом для переосмислення способів організації практичної підготовки та пошуку можливостей системного залучення здобувачів до професійної діяльності. Водночас перехід до дуальної моделі став можливим завдяки вже сформованій нормативній базі.

На загальнодержавному рівні дуальна форма здобуття вищої освіти була закріплена Законом України від 18 грудня 2019 року №392-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» [1]. Закон визначив дуальну форму як окрему форму здобуття вищої освіти та передбачив поєднання навчання з навчанням на робочому місці. Для вищої освіти було визначено, що навчання на робочому місці може становити від 25 до 60 % загального обсягу освітньої програми, а взаємодія закладу вищої освіти і роботодавця має передбачати визначення очікуваних результатів навчання, обов'язків сторін та порядку оцінювання.

Наступним кроком стало прийняття наказу Міністерства освіти і науки України від 13 квітня 2023 року № 426 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 2 червня 2023 року за № 929/39985 [2]. Положення конкретизувало механізм реалізації дуальної форми, зокрема взаємодію закладу освіти та роботодавця, організацію навчання на робочому місці, функції координаторів і наставників. Таким чином, у 2019 році було створено законодавчу основу, а у 2023 році – деталізовано практичний механізм її реалізації.

Перехід Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького до дуальної форми освіти відбувався поетапно шляхом прийняття «Положення про дуальну форму здобуття вищої освіти» [3] та видання низки наказів, які протягом 2023–2026 років коригувалися, доповнювалися. До того ж на відповідній вебсторінці університету було створено вкладку «Методичні матеріали–Дуальна форма здобуття освіти», яка забезпечила інформаційну та методичну підтримку цього процесу. Така послідовність кроків та документів дозволила перейти від поодиноких практик поєднання роботи з навчанням до системного інституційного механізму.

Паралельно із нормативним оформленням розвивалася мережа взаємодії університету із закладами загальної середньої освіти.

У 2023 році Черкаський національний університет повідомляв про домовленості щодо реалізації дуальної форми для майбутніх педагогів із низкою закладів освіти м. Черкас, серед яких Перша міська гімназія, спеціалізована школа № 3, школа № 6, гімназія № 9, школа № 19, спеціалізовані школи № 20 і № 28 та інші школи і ліцеї міста. Передбачалося поєднання теоретичної підготовки в університеті з практичною діяльністю у школі. Саме формування такого партнерства є принциповою умовою практикоорієнтованої моделі, оскільки школа в ній виступає не лише базою для проходження практики, а повноцінним учасником підготовки майбутнього педагога.

Для вчителя-магістра історії та громадянської освіти це означає зміну самої логіки професійної підготовки. У традиційній системі студент спочатку опановує теоретичний матеріал, а вже потім застосовує його на практиці. Натомість дуальна модель передбачає системне й одночасне набуття професійного досвіду під час навчання. За такого підходу практична діяльність стає не просто доповненням до теорії, а середовищем, у якому перевіряється та поглиблюється засвоєне в університеті.

Важливою умовою розвитку освітньої програми «Історія» спеціальності «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» магістерського рівня є синергетична взаємодія із внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами в контексті реалізації дуальної форми навчання, які були залучені до розроблення, удосконалення та забезпечення реалізації освітньої програми. Залучення стейкхолдерів до обговорення проєкту освітньої програми та внесення пропозицій щодо її змісту дозволило синхронізувати теоретичне навчання в університеті з реальною практикою на робочих місцях. Такий формат співпраці забезпечує наскрізне врахування актуальних потреб сучасної школи. Наприклад запити роботодавців інтегруються безпосередньо у зміст професійної підготовки, а результати навчання гнучко адаптуються до реальних умов педагогічної діяльності магістрантів.

Ще одним напрямом є професійний діалог між університетом та педагогами-практиками. Так 13 червня 2023 року в Черкаському національному університеті відбувся методичний семінар «Концептуальні засади реформування шкільної історичної освіти», присвячений, зокрема, підготовці здобувачів спеціальності «Середня освіта (Історія)». Участь учителів історії та керівників закладів освіти дала змогу обговорити питання викладання історії, інтегрованих курсів, розвитку предметних компетентностей та педагогічної автономії. Така взаємодія є важливою складовою практикоорієнтованої підготовки, оскільки забезпечує перенесення актуального досвіду школи в освітній процес університету [4].

Результати впровадження дуальної форми доцільно оцінювати не лише за кількістю залучених здобувачів. За наявними даними, близько 20 % здобувачів даної освітньої програми магістерського рівня охоплено дуальною формою. Цей показник характеризує масштаб упровадження, однак основним результатом є формування професійної готовності майбутнього вчителя. Йдеться про здатність самостійно планувати урок, адаптувати методику до конкретного класу, працювати з різними джерелами, оцінювати навчальні результати учнів, організовувати дискусію, використовувати цифрові ресурси та здійснювати рефлексію власної педагогічної діяльності.

Водночас досвід упровадження дуальної форми дозволяє визначити низку проблем, які потребують подальшого вирішення. Передусім існує ризик формалізації дуальної освіти, коли факт роботи студента у школі автоматично сприймається як її реалізація. Насправді професійна діяльність має бути безпосередньо пов'язана з програмними результатами навчання та індивідуальним планом здобувача. Не менш важливими є підготовка наставників, узгодження графіків університету і школи, визначення механізмів оцінювання результатів, а також забезпечення системного зворотного зв'язку між магістрантом, учителем-наставником і викладачем університету.

Перспективний напрям розвитку моделі полягає у переході від простої фіксації дуального навчання здобувача до системного управління його професійним зростанням. Для магістрів це може передбачати формування індивідуального професійного плану, у якому визначаються конкретні види діяльності: планування і проведення уроків, робота з історичними джерелами, організація дискусій, використання цифрових інструментів, оцінювання навчальних досягнень учнів, участь у методичній роботі та аналіз власної педагогічної діяльності. Результати доцільно систематизувати у професійному портфоліо, що дозволить оцінювати не лише факт проходження дуального навчання, а й динаміку професійного становлення здобувача.

Перспективою також є розширення стабільної мережі шкіл-партнерів, визначення чітких функцій наставників, удосконалення механізмів оцінювання результатів навчання на робочому місці та посилення участі роботодавців у формуванні й оновленні освітніх програм. Для інших закладів вищої освіти досвід Черкаського національного університету може бути корисним саме як приклад поетапного переходу: від індивідуального поєднання студентами роботи й навчання – до нормативно врегульованої взаємодії університету та школи, визначення професійних завдань і системного оцінювання результатів.

Такий формат навчання відповідає і сучасному вектору розвитку української освіти. Зокрема, у серпні 2026 року заступник міністра освіти

і науки України Микола Трофименко, характеризуючи реформу старшої профільної школи, наголосив на необхідності «більшої синхронізації та інтеграції вищої школи з середньою» та зазначив, що університети мають більше інтегруватися зі школами. У цьому контексті дуальна освіта є одним із практичних механізмів такої інтеграції, оскільки забезпечує постійну взаємодію здобувача, університету та закладу загальної середньої освіти [5].

Таким чином, перспективою розвитку дуальної моделі в Черкаському національному університеті є не лише розширення кількості її учасників, а передусім поглиблення інтеграції університетської та шкільної освіти: розширення мережі шкіл-партнерів, чітке визначення ролі наставника, узгодження професійних завдань із програмними результатами навчання, системне оцінювання професійного прогресу магістранта та формування його професійного портфоліо. Для інших закладів вищої освіти досвід Черкаського національного університету може бути орієнтиром поетапного переходу від окремого поєднання роботи й навчання до системної практикоорієнтованої моделі підготовки вчителя.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти : Закон України від 18.12.2019 № 392-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#Text
2. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2023 № 426. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23
3. Положення про дуальну форму здобуття вищої освіти імені Богдана Хмельницького. URL: https://drive.google.com/file/d/1ytABjomERP9iZjQnDpFhZtGYewXQkoyC/view
4. Викладачі ЧНУ спільно з учителями під час методичного семінару обговорили реформування шкільної історичної освіти. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 27.06.2023. URL: https://cdu.edu.ua/news/vykladachi-chnu-spilno-z-uchyteliamy-pid-chas-metodychnoho-seminaru-obhovoryly-reformuvannia-shkilnoi-istorychnoi-osvity.html?utm_source=chatgpt.com
5. Виші мають більше інтегруватися зі школами, – МОН. Освіта.UA. 31.08.2026. URL: https://osvita.ua/vnz/reform/97765/